

Piotr Szczemielinow

Podstawy karnego postępowania sądowego ZSRR i republik związkowych

---

Palestra 7/3(63), 59-63

1963

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PIOTR SZCZEMIELINOW

Podstawy karnego postępowania sądowego ZSRR i republik związkowych

Rada Najwyższa ZSRR zatwierdziła w dniu 25 grudnia 1958 r. Podstawy karnego postępowania sądowego ZSRR i republik związkowych.

Przepisy tej ustawy mają na celu ochronę Państwa Radzieckiego, porządku prawnego oraz obronę obywateli przed zamachami przestępnymi. Z tego względu ustawa stanowi skuteczny środek walki z elementami przestępczymi oraz ma na widoku całkowite wykorzenienie przestępczości w warunkach rozwiniętej budowy komunizmu. Ustawa powyższa ustala zasadnicze postanowienia dotyczące dochodzenia i śledztwa w sprawach karnych i ich rozpoznawania.

W myśl art. 2 Podstaw zadaniem radzieckiego karnego postępowania sądowego jest szybkie i wszechstronne wykrywanie przestępstwa, ujawnianie osób winnych oraz zagwarantowanie należytego stosowania przepisów prawnych, tak aby ten, kto popełnił przestępstwo, poniósł sprawiedliwą karę oraz aby nikt niewinny nie został pociągnięty do odpowiedzialności karnej i skazany.

Karne postępowanie sądowe powinno się przyczyniać do umocnienia praworządności socjalistycznej, do zapobiegania popełnianiu przestępstw, do ich wykorzenienia, do wychowywania obywateli w duchu bezwzględnej przestrzegania ustaw radzieckich i poszanowania zasad współżycia socjalistycznego.

Podstawy, ustalając zasady najbardziej celowego i uzasadnionego nakuwo trybu dochodzenia i śledztwa oraz rozpoznawania spraw karnych, określają uprawnienia sądu, organów dochodzenia i organów śledczych oraz prokuratury w karnym postępowaniu sądowym. Wcielają one w życie leninowską ideę kierowniczego stanowiska sądu jako jedyne go organu państwowego powołanego do orzekania o winie obywateli i o wymiarze kary.

Ustawa zawiera sformułowanie następujących zasadniczych założeń: pociągnięcie do odpowiedzialności karnej jedynie na podstawie przepisu prawa oraz w trybie przewidzianym przez ustawę; nietykalność osobista; równość obywateli wobec prawa i sądu; udział ławników przy rozpoznawaniu spraw; niezawisłość sędziów i podporządkowanie ich tylko ustawom; prowadzenie przewodu sądowego w języku republiki związkowej lub autonomicznej. Oparte na tych zasadniczych założeniach karne postępowanie sądowe w ZSRR przedstawia się — w przeciwieństwie do

ustawy dawniejszej — jako postępowanie w pełni demokratyczne, humanitarne i sprawiedliwe (co zresztą idzie w parze z interesem państwa socjalistycznego) oraz mocno stojące na straży praw obywateli radzieckich i gwarantujące im pełną obronę.

Stosownie do wydanego w roku 1955, z inicjatywy KC KPZR, „Prawa o nadzorze prokuratorskim w ZSRR” — Podstawy zawierają szereg przepisów mających duże znaczenie dla sprawowania przysługującego Generalnemu Prokuratorowi i podległym mu prokuratorom nadzoru nad ścisłym przestrzeganiem prawa przez wszystkich uczestników postępowania karnego (art. 3—20).

Uczestników procesu oraz ich praw i obowiązków dotyczy rozdział II Podstaw (art. 21—27). Należyta gwarancją praw jednostki przy ustalaniu prawdy w postępowaniu — w celu uchronienia tej jednostki od nieuzasadnionego pociągnięcia do odpowiedzialności karnej — stanowi rozszerzenie uprawnień oskarżonego. W szczególności oskarżony ma prawo: wiedzieć, co mu się zarzuca, i składać wyjaśnienia, powoływać dowody, zgłaszać wnioski; zaznajamiać się ze wszystkimi materiałami sprawy; mieć obrońcę; brać udział w rozprawie sądowej; zgłaszać wnioski o wyłączenie; wносить zażalenia na czynności i orzeczenia referenta śledczego, prokuratora i sądu. Oskarżonemu przysługuje także prawo do ostatniego głosu.

Zasadniczą nowością jest dopuszczenie obrońcy od chwili zawiadomienia oskarżonego o ukończeniu śledztwa i przedstawienia mu materiałów śledztwa.

Bardzo dokładnie zostały uregulowane w Podstawach obowiązki i prawa obrońcy. Obrońca obowiązany jest wykorzystać wszystkie wskazane w prawie środki i sposoby obrony oraz udzielać oskarżonemu niezbędnej pomocy prawnej. Przysługuje mu prawo: widzenia się z oskarżonym; zapoznania się z aktami sprawy i sporządzania z akt odpisów zawierających wszystkie niezbędne dane; zgłaszania dowodów i wniosków; brania udziału w rozprawie sądowej; zgłaszania wniosków o wyłączenie; wnoszenia zażaleń na czynności i orzeczenia referenta śledczego, prokuratora i sądu. Poza tym za zezwoleniem referenta śledczego obrońca może być obecny przy przesłuchiwanie oskarżonego oraz przy innych czynnościach w toku śledztwa. Adwokat nie ma prawa zrzec się obrony, której się podjął.

Duże znaczenie ma również rozszerzenie uprawnień pokrzywdzonego, któremu przysługują takie same prawa jak innym uczestnikom procesu. Równouprawnionymi uczestnikami procesu są powodowie cywilni i pozwani cywilni.

Sąd, prokurator, referenci śledczy i prowadzący dochodzenie obowiązani są wyjaśniać uczestnikom procesu, jakie prawa im przysługują, oraz umożliwiać im realizację tych praw.

Dokładnie również określone są funkcje śledztwa i dochodzenia, o których mówi rozdział III (art. 28—35). Śledztwo prowadzą referenci śledczy prokuratury, a w sprawach szczególnie niebezpiecznych (zdrada ojczyzny, szpiegostwo, akty terroru, dywersja, szkodnictwo, agitacja i propaganda antyradziecka, działalność organizacyjna mająca na celu dokonywanie szczególnie niebezpiecznych przestępstw przeciw państwu, szczególnie niebezpieczne przestępstwa przeciwko innemu państwu robot-

niczemu, masowe rozruchy) — referenci śledczy organów bezpieczeństwa. Milicja nie prowadzi śledztwa.

Na organach prowadzących dochodzenie (organy milicji i inne) leży obowiązek podejmowania środków operatywno-badawczych w celu wykrycia śladów przestępstwa i sprawców oraz obowiązek przeprowadzenia dochodzenia w sprawach, w których śledztwo nie jest obowiązkowe. Materiały zgromadzone w toku dochodzenia przekazuje się prokuratorowi i na podstawie jego decyzji kieruje się sprawę do sądu.

W Podstawach znacznie została zwiększona rola referenta śledczego. Wszystkie decyzje dotyczące kierunku śledztwa i przeprowadzenia poszczególnych czynności śledczych referent śledczy podejmuje samodzielnie. W razie rozbieżności pomiędzy stanowiskiem referenta śledczego a wskazówkami udzielonymi mu przez prokuratora referent śledczy ma prawo przedstawić sprawę prokuratorowi wyższej instancji z podaniem na piśmie swoich zarzutów. W sprawach, w których referent śledczy prowadzi śledztwo, ma on prawo wydawać organom prowadzącym dochodzenie polecenia i wskazówki, które są dla tych organów wiążące. Decyzje referenta śledczego w sprawach, w których prowadzi on śledztwo, mają charakter wiążący również dla instytucji, przedsiębiorstw, organizacji oraz osób urzędowych i obywateli.

W odróżnieniu od przepisów dotychczas obowiązujących, względem podejrzanego — po przedstawieniu mu zarzutów — może być zastosowany jako środek zapobiegający uchylaniu się od sądu nie tylko pozbawienie wolności, lecz także jakikolwiek inny środek zapobiegawczy. W porównaniu z przepisami kodeksu postępowania karnego RSFRR termin do przedstawienia podejrzanemu zarzutów jest nieco skrócony i nie może być dłuższy niż 10 dni. Jeżeli w ciągu tego czasu zarzuty nie zostaną podejrzanemu przedstawione, zastosowany środek zapobiegający ulega uchyleniu. Podejrzanemu korzysta w rzeczywistości z tych samych uprawnień co oskarżony.

Podstawy regulują szczegółowo warunki i tryb stosowania przewidzianych w ustawie środków zapobiegających uchylaniu się od sądu oraz określają w sposób ścisły terminy pozbawienia wolności i tryb ich przedłużenia.

Rozdział IV Podstaw reguluje postępowanie w sądzie I instancji. W przeciwieństwie do obowiązującego dotychczas ustawodawstwa przyjęto jako regułę, że postanowienie o oddaniu pod sąd wydaje sędzia jednoosobowo. Natomiast na posiedzenie przygotowawcze sądu sędzia kieruje sprawę jedynie wtedy, gdy zachodzą poważne wątpliwości co do prawidłowości i zupełności przeprowadzonego śledztwa albo gdy sędzia nie zgadza się z wywodami aktu oskarżenia lub gdy zachodzi konieczność zmiany zastosowanego względem oskarżonego środka zapobiegającego uchylaniu się od sądu.

W postępowaniu przed sądem obowiązują zasady: bezpośredniości, ustności i ciągłości. Obowiązkowa jest też obecność oskarżonego na rozprawie sądowej.

Odrębnie reguluje ustawa udział prokuratora w rozprawie sądowej. Prokurator popiera przed sądem akt oskarżenia, zgłasza wnioski w kwe-

stiach wynikających w toku rozprawy sądowej i przedstawia sądowi swój punkt widzenia co do zastosowania przepisów karnych oraz wymiaru kary. Prokurator obowiązany jest odstąpić od oskarżenia, przedstawiając sądowi motywy odstąpienia, jeżeli dane przewodu sądowego nie potwierdzają wniesionego przeciwko oskarżonemu oskarżenia.

Ustawa wprowadza instytucję społecznych oskarżycieli lub obrońców na rozprawie sądowej.

Przewód sądowy może być przeprowadzony jedynie w granicach tego aktu oskarżenia, na podstawie którego nastąpiło oddanie oskarżonego pod sąd.

Bardzo ważny jest przepis dotyczący wyroku. Stanowi on, że wyrok skazujący nie może być oparty na przypuszczeniach.

Wyrok uniewinniający może być wydany w następujących wypadkach: 1) gdy nie stwierdzono faktu będącego przedmiotem przestępstwa, 2) gdy w czynie oskarżonego brak znamion przestępstwa, 3) gdy nie udowodniono udziału oskarżonego w dokonaniu przestępstwa.

Rozdział V reguluje postępowanie sądowe w instancji kasacyjnej i rewizyjnej.

Podstawy ustalają prawo zaskarżenia wyroku w drodze kasacji przez oskarżonego, jego obrońcę i przedstawiciela ustawowego, jak również przez pokrzywdzonego, powoda cywilnego i pozwanego cywilnego oraz ich przedstawicieli.

Prokurator obowiązany jest wnieść w drodze kasacyjnej protest przeciwko każdemu wyrokowi, który jest sprzeczny z ustawą lub bezzasadny.

Ustawa reguluje ściśle tryb rozpoznawania sprawy na skutek wniesionej kasacji lub sprzeciwu. Przyjęto jako zasadę niedopuszczalność pogorszenia sytuacji oskarżonego przy ponownym rozpatrywaniu sprawy w wypadku zaskarżenia przez niego wyroku (*reformatio in peius*). Przy ponownym rozpoznawaniu sprawy zastosowany przez sąd wymiar kary może być podwyższony jedynie wówczas, gdy z powodu zbyt łagodnego wyroku został wniesiony protest przez prokuratora lub skarga kasacyjna przez pokrzywdzonego.

Wyrok uniewinniający może być uchylony w trybie kasacyjnym wyłącznie na skutek protestu prokuratora albo na skutek skargi poszkodowanego.

Podobnie ściśle uregulowany jest tryb ponownego rozpoznania sprawy w trybie rewizji prawomocnego wyroku, w trybie kasacyjnym lub w trybie nadzoru sądowego, jak również w trybie wznowienia na skutek wyjścia na jaw nowych okoliczności. Następnie Podstawy ustalają obowiązkowy charakter wytycznych udzielanych przez sądy hierarchicznie wyższe przy ponownym rozpoznawaniu sprawy. W razie jednak uchylecia orzeczenia kasacyjnego w trybie nadzoru sądowego, sąd dokonujący tego uchylecia nie jest uprawniony do antycypowania z góry motywów, którymi może się kierować instancja kasacyjna przy ponownym rozpatrywaniu sprawy (art. 44—52).

Ostatni, VI rozdział (art. 53—54) powtarza przepisy obowiązujące ustawy dotyczące wykonania wyroku i jego prawomocności oraz mocy

obowiązującej wyroku, postanowienia lub uchwały sądu w stosunku do wszystkich instytucji państwowych i społecznych, przedsiębiorstw i organizacji, osób urzędowych i obywateli na całym terytorium ZSRR.

Uchwalenie Podstaw karnego postępowania sądowego stanowi ważny etap w rozwoju ustawodawstwa karnoprocesowego ZSRR i republik związkowych. Jako ustawa ogólnozwiązkowa, która ustala podstawowe założenia mające charakter obowiązujący dla wszystkich republik związkowych, daje ona zarazem możliwość tym ostatnim uchwalenia nowych kodeksów postępowania karnego z uwzględnieniem specyfiki każdej z tych republik.